

DOPO LE PAROLE

aangeboden aan

DR. A.K. LENSTRA

verzameld door

H.W. Lenstra, Jr., J.K. Lenstra en P. van Emde Boas



met plaatjes van Arjen

Amsterdam, 16 mei 1984



Het is drie uur in de morgen. Zojuist ben ik aangekomen op het vliegveld van de Indiase hoofdstad New Delhi, na een korte maar wel zeer nachtelijke vlucht uit het warmere Bombay. Een paar mensen staan me op te wachten met de mededeling dat ze net de vorige dag kans hadden gezien om een vergunning voor me te krijgen om Manipur te bezoeken. Dat is zeer onverwacht. Manipur is een staat van India, gelegen in het uiterste noordoosten tegen de grens met Burma aan. Vanwege deze militair kritische ligging hebben buitenlanders een speciale vergunning van de Indiase regering nodig om toegelaten te worden, en die vergunning wordt eigenlijk zonder uitzondering geweigerd. Mijn huidige werkgever, de Stichting Redt een Kind, steunt hier al geruime tijd een kindertehuis, maar het was ons nog nooit gelukt dit persoonlijk te zien. Nu was het dus voor het eerst mogelijk om een bezoek te brengen aan Manipur. Ik stapte derhalve direct de volgende morgen in het vliegtuig en arriveerde vijf uur later in de grootste stad van Manipur, Imphal. Eigenlijk viel het me op het eerste gezicht nogal tegen, want behalve de gelaatstrekken van de mensen, leek het allemaal erg op de elders in India voorkomende toestanden. Gelukkig was die indruk niet helemaal juist. De leiding van het kindertehuis en de daarin opgenomen kinderen behoren allen tot de Hmar, een bergstam die pas vrij recent met enige beschaving in aanraking is gekomen. Aan het begin van deze eeuw waren het koppesnellers, scholen kwamen daar pas na de laatste oorlog die ook in Manipur in alle hevigheid uitgevochten werd, en ook nu is een groot deel van de stam door de grote afstand van de ontwikkeling afgesloten. Hun gewoonten zijn daarom nog vrij primitief. Op hun vraag wat ik wilde eten, heb ik mij moeten verstoren om mee te delen dat ik niet bereid was het vlees van apen of honden te verorberen, iets wat door deze mensen met name aan gasten als lekkernij aangeboden wordt. Dit had tot gevolg dat ik de ingewanden van een kip voorgezet kreeg, hetgeen dus ook niet in grote hoeveelheden in mijn maag verdween. Manipur was een interessante, en bijna unieke ervaring.

Mijn eerste interesse in Manipur is al van veel vroeger datum en op een geheel ander vlak. Hierover moet ik hier wel verhalen, anders zou ik onze vriend Arjen wel zeer teleurstellen. Gedurende mijn bibliografische onderzoeken van de neushoorn kwam ik al vrij vroeg een vraagstuk tegen, dat in de literatuur haast een eigen leven is gaan leiden. Aan het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw werd er, jawel, in Manipur een neushoorn gevangen, overigens praktisch het enige exemplaar dat daar ooit gevangen of waargenomen is. Het dier werd getransporteerd naar Calcutta en enige tijd later naar Londen. Daar werd het in 1872 enige tijd gehouden in de stallen van de eigenaar, een dierenhandelaar genaamd Jamrach. Ook al bezat de Londense dierentuin in die tijd een mooie verzameling neushoorns, waarop men vandaag zeer jaloers zou zijn, was elke nieuwe aanwinst nog steeds speciale aandacht waard. Dit was een periode in de geschiedenis waarin veel voor de wetenschap nieuwe of praktisch nieuwe diersoorten voor het eerst in Europa tentoongesteld werden. De systematici van de 19e eeuw zijn deels berucht geworden vanwege hun neiging om nieuwe soorten te beschrijven aan de hand van zeer beperkt materiaal. Het leek belangrijker om de auteur te zijn van een nieuwe naam, dan te wachten totdat er een wetenschappelijk gefundeerd oordeel gegeven kon worden. Er was juist in 1872 door de secretaris van de Zoological Society of London, P.L. Sclater, een nieuwe neushoornsoort (*Rhinoceros lasiotis*) beschreven omdat de haren langs de oorranden van een dier in de Londense dierentuin langer schenen dan bij andere exemplaren. In dat taxonomische klimaat dus kwam de neushoorn uit Manipur. Natuurlijk gingen de Londense biologen er met belangstelling naar kijken. Volgens hen was dit een hoornige dier in de meeste opzichten hetzelfde als een ander exemplaar in de dierentuin van Londen en behoorde het niet tot een nog niet beschreven soort.

Voor goed begrip, moet hier iets gezegd worden over de huidige inzichten betreffende de systematiek van de Aziatische neushoorns. Er zijn drie soorten in Azië, elk met een althans gedeeltelijk verschillend verspreidingsgebied, dat echter vroeger juist in het noordoostelijk deel van India elkander raakte of overlapte. Er is een relatief kleine, langharige soort met twee horens op de neus, bekend als de Sumatraanse neushoorn of *Dicerorhinus sumatrensis*. Dit dier

verschilt duidelijk van de twee andere soorten, maar is toch nogal eens verwand omdat het in de jungle vaak moeilijk is om neushoorns lang gade te slaan. De andere twee soorten lijken erg op elkaar, zijn beide gepantserd en éénhoornig. De Javaanse neushoorn (*Rhinoceros sondaicus*) is echter iets kleiner en heeft een verspreidingsgebied dat veel overeenkomsten vertoont met dat van de Sumatraanse neushoorn; beide leven in de zuidoost-aziatische landen en op enkele Indonesische eilanden. De derde soort, de Indische neushoorn (*Rhinoceros unicornis*) is de grootste en leeft langs de zuidrand van de Himalaya.

De neushoorn uit Manipur werd door Jamrach in 1872 verkocht aan de dieren-tuin in Berlijn. Daar leefde het waarschijnlijk een jaar of tien. Het is bijzonder ongelukkig dat juist van dit dier onbekend is wanneer het is overleden en of de huid en het skelet ergens bewaard zijn gebleven. Dat is de voornaamste reden van de huidige literaire controverse. In Londen had men het als een Javaanse neushoorn beschouwd. Toen echter P.L. Sclater het dier enkele jaren later in Berlijn terugzag - en het was in de tussentijd wat gegroeid - veranderde hij van gedachte en verklaarde hij het tot Indische neushoorn. In Berlijn bleef men het echter lange tijd als javaans beschouwen en hield men het dier apart van een paar Indische neushoorns, dat daar in dezelfde tijd aanwezig was. Maar de verwarring was nog niet compleet. De importeur Jamrach geloofde niets van al deze taxonomische tegenstrijdigheden. Hij meende de Javaanse en Indische, en alle andere in die tijd erkende soorten, goed te kennen en vond dat het door hem geïmporteerde dier daarvan verschilde. Nadat de stafleden van de Londense dieren-tuin geweigerd hadden om het Manipurse dier als nieuw te beschrijven, was Jamrach daarover weinig te spreken. Toen hij zijn vriend in 1875 in Berlijn terugzag, wist hij ineens zeker dat de biologen een verkeerd oordeel hadden gegeven. Hij schreef een pamflet van drie pagina's, waarin hij wat achtergrond-informatie gaf en hij noemde het dier, zonder valse schaamte, naar zichzelf, als *Rhinoceros jamrachi*. Het bestaan van dit pamflet werd door Sclater in 1876 in een voetnoot vermeld, maar sindsdien was het nooit meer boven water gekomen. Dit is niet iets waar je gauw bewust naar gaat zoeken, want de kans van slagen is bijna miniem. Toen ik enkele jaren geleden de oude onderwerpcatalogus van de Parijse dieren-tuin doorkeek, was ik verbaasd en verheugd daar het pamflet van William Jamrach in vermeld te zien. Het was nog steeds in goede staat aanwezig. Het probleem van de neushoorn uit Manipur blijft onopgelost. Het is nog steeds niet met zekerheid bekend tot welke soort het behoorde. Er kunnen met goede fantasie nog veel geleerde artikelen aan gewijd worden, maar het zal wel weinig goed resultaat opleveren zolang niet de resten van het dier tevoorschijn komen of er een goede afbeelding bekend wordt.

De bovenstaande verhandeling in dit Album Amicorum zal u misschien verbazen en men zal mij wel de onjuistheid van de titel ten laste leggen. Dat laatste zou terecht zijn, want dit was alleen bedoeld om de interesse te wekken van het merendeel van Arjen's vrienden en om de fantasie te stimuleren. Arjen echter kent mij al langer en verwacht zeker een rhinocerologisch opstel van mijn hand. Vandaar. Ik ken Arjen al sinds onze gezamenlijke jaren op het Vossius Gymnasium. Hij was toen, zover ik het kon beoordelen, een wiskundig wonder. Het was jammer dat hij nooit had geleerd om duidelijk te schrijven, zodat de eenvoud waarmee hij de meest waanzinnige wiskundige problemen oploste voor de rest van de klas onbekend bleef. Met het vermeerderde gebruik van typemachines en computers is dit nadeel voor Arjen's collega's grotendeels weggenomen, wat hopelijk zal leiden tot een algemene erkenning van zijn talenten.

Arjen, het ga je goed!

Kees Rookmaaker